

СЕКЦІЯ 1. ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Шаповалова І. В., кандидат філософських наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, ira.shapovalova@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6781-7697>

РОЛЬ МУЗЕЙНИХ УСТАНОВ У ЗБЕРЕЖЕННІ КУЛЬТУРНО - ІСТОРИЧНОЇ СПАДЩИНИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ ЕКСКУРС

Починаючи із стародавніх часів людство намагалось винайти різні форми передачі соціального досвіду нащадкам. Однією з таких форм збору, інтерпретації та зберігання культурно-історичного досвіду стали музейні установи. Саме музеї виступають осередками збереження надбань культурно-історичної спадщини, скарбницею коштовностей, старожитностей, творів мистецтва й екзотичних речей. Історія їх виникнення бере свій початок від найдавніших часів, коли з'явилися перших протомузеї, цей процес був пов'язаний з формуванням перших протодержавних класових утворень давніх цивілізацій (світські скарбосховища) та поширенням перших громадських культів (храмові скарбосховища).

В процесі становлення і розвитку музейної справи, як вважає більшість сучасних дослідників цієї проблематики, можна виділити наступні етапи:

- протомузейний (V тис. до н. е. – XVI ст. н. е.);
- ранньомузейний (розвитку колекціонування, нагромадження колекцій та створення перших синкретичних музеїв, XVII – перша половина XIX ст.);
- класичний (друга половина XIX ст. – 1970-ті роки);
- сучасний (кінець 1970-х – до наших днів) [6].

У XIX ст. на теренах Півдня України також виникають перші музейні установи, основу колекцій яких складали переважно археологічні знахідки, так в Миколаєві це відбувається в 1806, в Феодосії в 1811, в Одесі - 1825, в Керчі - 1826. Історичні та природничі музеї також виникають в інших містах: Херсонський музей старожитностей (1890 р.), Херсонський археологічний музей (1893 р.), у Севастополі 1869 р. відкрито музей Чорноморського флоту. Заснування більшості цих музеїв було пов'язане з відкриттям унікальних античних пам'яток у Північному Причорномор'ї. Цілеспрямоване і системне поповнення музейних експозицій на Півдні починається пізніше, ніж в інших регіонах – наприкінці XIX – початку XX ст.

Українська дослідниця Т. Величко зазначає, що у 40–60 х роках XIX ст. спостерігається поживлення інтересу наукової громадськості до вивчення традиційно-побутової культури місцевого населення. Чимале значення у цьому процесі мала діяльність Російського Географічного товариства. Етнографічні обстеження на місцях за чітко сформульованими питаннями

програм під керівництвом Російського Географічного товариства сприяли піднесенню етнографічної думки на більш високий рівень наукових досліджень. Всеросійська етнографічна виставка 1867 року, на якій експонувалися у т. ч. предмети етнокультури населення Півдня України, спричинила зародження інтересу наукової і культурної громадськості до колекціонування та вивчення народних пам'яток місцевого краю [5, с.7].

У цей період основна роль у створенні й діяльності музеїв належала науковим товариствам, які були громадськими науковими організаціями. Музейного законодавства та органів державного регулювання музейної справи ще не існувало, тому виникнення й функціонування музеїв залежало від діяльності окремих осіб і наукових товариств. Важливу роль у становленні етнографічної думки відігравали губернські статистичні комітети, Товариство сільського господарства Південної Росії (Одеса, 1828), Одеське товариство історії та старожитностей (Одеса, 1839), Таврійська вчена архівна комісія (Сімферополь, 1887), Кримський гірський клуб (Одеса, 1890, з 1902 – Кримсько-Кавказький гірський клуб) [5, с.6].

Активну діяльність із розвитку музейної справи розгорнуло Одеське товариство історії та старожитностей, яке виникло в 1839 р. в Одесі. ОТІС, заявивши про себе, як авторитетну науково-історичну установу, зуміло залучити до співпраці заможних людей, які виявилися справжніми меценатами та щиро піклувались про збереження історичних старожитностей рідного краю для нащадків. Так, Г.Г. Маразлі пожертвував 30 тис. рублів на спорудження нової будівлі музею [1,160].

Значний внесок у поповнення музейної експозиції зробив А.А. Берт'є-Делагард, він пожертвував багато старовинних монет, колекцію феодосійських старожитностей, які були знайдено під час земляних робіт у порту м.Феодосії. Краузе з Берліну подарував музею цінну колекцію суматрських (о.Суматра) старожитностей (більш 150 речей), які поруч із зібранням Єгипетських старожитностей заклали основу майбутнього етнографічного відділу музею ОТІС [3,с.140].

Також Берт'є-Делагард передав до музейних фондів власну колекцію керченських старожитностей на загальну суму 1900 рублів. Вже на початку ХХ ст. по кількості і цінності своїх колекцій старожитностей, особливо елліно-скіфської доби, музей ОТІС належав до найбагатших не тільки у Росії, але і в Європі.

З метою збереження унікальних історичних старожитностей стародавнього Херсонесу, ОТІС запропонувало створити «Християнський музей», доступний для відвідувань всім шанувальникам історії Криму [2,с. 438].

Одеське товариство розгорнуло широку кампанію по збереженню пам'яток історії та архітектури, його члени беруть під свою опіку та захист храм у Піцунді (Абхазія), побудований в V ст.; кургани: «Золотий» і «Царський» у Керчі; хрести з написами на території колишньої Запорізької Січі; стародавні гробниці на південному березі Криму, між Ялтою і

Оріандою; Генуезьку мечеть у Єскі-Криму. В цей час керівництво ОТІС надає кошти на ремонт фортеці в Судаку [4,с.794]. Археологічна комісія доручає товариству завідування молдавською фортецею в Аккермані. На сьогодні на території деяких із цих історико-архітектурних пам'яток відкриті історично-музейні комплекси.

Для того, щоб визначити роль і місце, яке посідало Одеське товариство історії та старожитностей у розвитку музейної справи та української історичної науки, потрібно виділити основні напрями його діяльності: збір та всебічне вивчення цінних в науковому відношенні пам'яток духовної та матеріальної культури; охорона пам'яток історії та архітектури; пропаганда історико-археологічних, краєзнавчих, культурологічних знань; відродження та розвиток музейної справи, науково-систематизований підхід до формування музейної експозиції та фондів; залучення викладачів, студентів та всіх шанувальників історичної спадщини до роботи по збиранню музейних колекцій, узагальненню історичних матеріалів, дослідницької діяльності. Тобто ОТІС стало активним осередком культурного, духовного, наукового життя Півдня України.

Розвиток музейної справи набуває надзвичайних масштабів у другій половині ХХ та на початку ХХІ століть, з'являються музеї різних профілів і напрямів, теорія й методика музеєзнавства стають предметом спеціального дослідження, з'являються спроби узагальнити накопичений досвід музейного будівництва в Україні [7,с. 50].

Таким чином, музеї виконують багатоаспектну роль як науково-історичні заклади, в яких українську культурно-історичну спадщину зосереджено не тільки для зберігання й експонування, але й для проведення науково-дослідної та освітньої роботи, з подальшим періодичним виданням праць з історії України. Музеям України притаманний багатомасштабний зв'язок соціальних функцій. Вони задовольняють суспільну потребу у збереженні та використанні предметів оточуючого нас світу як елементів культурно-історичної пам'яті, документальних засобів соціальної інформації [7,с. 53], культурно-естетичних цінностей.

Інформаційні джерела

1. Державний архів Одеської області . – Ф. 93. – Оп. 1. – Спр. 1, 15, 17,22, 158, 159. 160, 161, 162.
2. Доклад д. ч. Є. Р. фон Штерна «О деятельности Общества в истекшем десятилетии» на публичном заседании ООИД 14 ноября 1899 г. // ЗООИД. – Т. 22. – Одесса.
3. Издания ООИД // ЗООИД. – Т. 8.- Одесса, 1873.
4. Летопись ООИД. // ЗООИД. – Т. 2. – Одесса, 1850.
5. Величко Т. В. Етнографічне музейництво півдня України: історична та регіональна своєрідність, сучасні тенденції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спеціальність 07.00.05 «етнологія» / Величко Т. В. – К., 2009. – 22 с.

6. Величко Т. В. Особливості становлення й розвитку етнографічного музейництва на півдні України в ХІХ – на початку ХХ ст. Режим доступу: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/20232/10-Velychko.pdf>[Дата звернення 15.05.2021].

7. Салата О.О. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник / О.О. Салата – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 164 с.